

А. Ю. Кожевников,
аспірант, Національна академія державного управління при Президенті України, м. Київ

ГАЗОВА СФЕРА УКРАЇНИ В 2017 РОЦІ ТА ЇЇ ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

А. Kozhevnykov,
postgraduate student, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv

THE GAS FIELD OF UKRAINE IN 2017 AND ITS STATE REGULATION

У статті висвітлено діяльність ринку природного газу в 2017 році. Господарська діяльність у газовій сфері пов'язана з транспортуванням, розподілом, зберіганням, постачанням природного газу, наданням послуг установки LNG, транспортуванням нафти, нафтопродуктів та провадиться за умови отримання відповідної ліцензії, яка видається Регулятором у встановленому законодавством порядку. Регулятор здійснює державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю відповідних суб'єктів господарювання.

Проаналізовано основні показники газової сфери за 2017 рік, зокрема, щодо видобутку природного газу, імпорту природного газу, експорту природного газу, валового та кінцевого споживання природного газу, технічної потужності міждержавних з'єднань на вході та виході з ГТС, активної місткості газосховищ, у тому числі, проведено їх порівняння в період 2014—2017 років.

Щодо реформування ринку природного газу, то необхідно зазначити, що впродовж 2017 року робота Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, була направлена на подальший розвиток та стає функціонування ринку природного газу, а також удосконалення нормативно-правових актів, що регулюють відносини між суб'єктами на ринку природного газу, здійснення заходів, направлених на ефективне функціонування лібералізованого внутрішнього ринку природного газу.

The article covers the activity of the natural gas market in 2017. Economic activities in the gas sector are related to the transportation, distribution, storage, supply of natural gas, the provision of LNG services, transportation of oil and petroleum products, and is carried out subject to obtaining a corresponding license issued by the Regulator in established by law. The regulator carries out state regulation, monitoring and control over the activities of the respective economic entities.

The main indicators of the gas sector for 2017 are analyzed, in particular, regarding natural gas extraction, natural gas imports, natural gas exports, gross and final consumption of natural gas, technical capacity of interstate connections at the entrance and exit of the gas transport system, active capacity of gas storage facilities, in particular. Among them, they were compared in the period of 2014—2017.

Regarding the reform of the natural gas market, it should be noted that during 2017 the work of the National Commission, which carries out state regulation in the fields of energy and utilities, was aimed at the further development and sustainable functioning of the natural gas market, as well as the improvement of regulatory acts that regulate relations between actors in the natural gas market, and implement measures aimed at the effective functioning of the liberalized internal market of natural gas.

Ключові слова: ринок природного газу, державне регулювання, газова сфера.

Key words: natural gas market, state regulation, gas field.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Газова галузь — найважливіша складова ПЕК України та запорука енергетичної безпеки й незалежності держави. Структурна перебудова галузі в нових ринко-

вих умовах та залучення інвестицій у газову промисловість — це основа діяльності, на яку покладено важливу місію забезпечення потреб побутових та промислових споживачів у паливно-енергетичних ресурсах, а

також надійний транзит газу до країн Центральної та Західної Європи. Саме від становища в газовій сфері залежить, передусім, розвиток економіки, промисловості, сільського господарства, сфери послуг, комунального господарства України, а отже, і рівень розвитку суспільства.

Необхідно також зазначити, що на сьогодні господарська діяльність у газовій сфері України пов'язана з транспортуванням, розподілом, зберіганням, постачанням природного газу, наданням послуг установки LNG та провадиться за умови отримання відповідної ліцензії, яка видається Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі — Регулятор, НКРЕКП) у встановленому законодавством порядку. Регулятор здійснює державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю відповідних суб'єктів господарювання.

Газова сфера України, що функціонує в умовах демократичної трансформації українського суспільства, потребує удосконалення в багатьох аспектах.

Проте будь-які зміни повинні бути ретельно зваженими, адже газова сфера об'єктивно є фундаментом національної економіки, забезпечує функціонування усіх її галузей.

На жаль, становлення України як правової демократичної держави з ринковою економікою супроводжується нерозвиненістю та невідповідністю стану газової галузі європейським вимогам, недосконалістю нормативно-правового забезпечення її функціонування, недостатністю забезпечення країни енергоносіями, високим рівнем спрацювання і старіння основних фондів галузі, а також відсутністю чіткої державної енергетичної політики [2].

Однією з головних причин економічних негараздів в Україні є значний дефіцит паливно-енергетичних ресурсів, передусім, природного газу, а також неефективне використання отримуваних ресурсів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Останні події в енергетичній сфері нашої країни демонструють хиткість та нестабільність газової сфери, її залежність від внутрішніх та зовнішніх чинників.

Державне регулювання газової галузі базується на загальних принципах державного управління національним господарством, які в сучасних умовах повинні враховувати сполучені процеси ринкових і державних регуляторних механізмів управління.

Необхідно визначити методичні підходи щодо розробки середньострокової стратегії забезпечення розвитку газової сфери, з урахуванням адміністративних та економічних методів і заходів реформування газової сфери України.

На сьогодні стан газового ринку України характеризується надвисокою залежністю від імпорту природного газу, ускладненою відсутністю можливостей диверсифікації поставок, монополізмом на внутрішньому ринку, викривленою ціновою політикою і низьким рівнем інвестицій, необхідних для розвитку газової сфери.

У 2015 році, ринок природного газу України нарешті відкрився для конкуренції у сфері постачання. Також відбулося розділення де-юре діяльності постачання від діяльності з розподілу газу.

На сьогодні газові трейдери вже можуть реалізовувати газ кінцевим споживачам. Проте багато викликів залишається попереду, оскільки ще не всі положення, передбачені Законом України "Про ринок природного газу" реалізовані на сьогодні в повній мірі.

Основним законодавчим документом, що діє на ринку газу в Україні, є Закон України "Про ринок природного газу" [2].

Крім цього, відносини на ринку природного газу регулюються низкою нормативно-правових актів серед яких можна виділити: Кодекс газотранспортної системи, Кодекс газорозподільних систем, Кодекс газосховищ, Правила постачання природного газу.

Суб'єктами ринку природного газу в Україні відповідно до Закону України "Про ринок природного газу" є оператор газотранспортної системи (далі — оператор ГТС), оператор газорозподільної системи (далі — оператор ГРМ), оператор газосховища, оператор установки LNG, замовник, оптовий продавець, оптовий покупець, постачальник та споживач (у тому числі захищені споживачі).

Діяльність з транспортування природного газу територією України здійснюється оператором ГТС. Діяльність зі зберігання природного газу в підземних сховищах газу здійснюється оператором газосховищ.

Враховуючи зазначене, необхідно проаналізувати правовий механізм державного регулювання газової сфери України, зокрема визначити його ключові складові та запропонувати шляхи удосконалення.

Основні показники газової сфери України за 2014—2017 роки

За даними оператора ГТС та оператора газосховищ, яким є ПАТ "Укртрансгаз", протягом 2017 року на ринку природного газу діяли 364 замовники послуг транспортування (на 21 % більше ніж у попередньому році) та 344 замовники послуг зберігання (на 14 % більше ніж у попередньому році).

Діяльність з розподілу природного газу (переміщення природного газу газорозподільною системою з метою його фізичної доставки споживачам, у тому числі і побутовим, але що не включає постачання природного газу) здійснюється операторами ГРМ. Сьогодні 46 операторів ГРМ мають ліцензію на розподіл природного газу [8].

Купівля-продаж природного газу, у тому числі імпорт, здійснюється оптовими покупцями та оптовими продавцями природного газу. За наявною інформацією, кількість оптових продавців та покупців, які провадили діяльність на ринку природного газу у 2017 році, налічує близько 400 суб'єктів господарювання.

Реалізація природного газу споживачам для власних потреб, а не для перепродажу та використання в якості сировини, здійснюється постачальником відповідно до отриманої ліцензії на постачання природного газу на підставі укладених зі споживачами договорів.

Таблиця 1. Основні показники газової сфери України за 2014—2017 роки

Рік	2014	2015	2016	2017
Видобуток природного газу (млрд м ³)	19,49	18,89	19,12	19,42
Імпорт (млрд м ³)	19,47	16,45	11,08	14,05
Експорт (млрд м ³)	0	0	0	0
Валове споживання (млрд м ³)	41,57	32,81	32,28	30,77
Кінцеве споживання природного газу (млрд м ³)	38,45	29,81	29,30	27,47
Технічна потужність міждержавних з'єднань на вході до ГТС (млн м ³ /доба)	875,49	919,63	902,18	902,18*
Технічна потужність міждержавних з'єднань на виході з ГТС (млн м ³ /доба)	444,44	444,44	443,60	443,60
Активна місткість газосховищ (млрд м ³)	30,95	30,95	30,95	30,95

Протягом 2017 року майже 225 постачальників фактично здійснювали постачання природного газу кінцевим споживачам, серед 378 підприємств, що отримали ліцензію з постачання природного газу, що складає майже 67%.

З метою розуміння тенденцій в газовій сфері України, наведу нижче в таблиці основні показники газової сфери України в період 2014—2017 років.

Як видно з таблиці, обсяг кінцевого споживання в Україні продовжує знижуватись. У 2017 році він становив 27,5 млрд м³, що менше на 6%, порівняно з 2016 роком, та на 8%, порівняно з 2015 роком.

У 2016 році обсяг валового споживання природного газу в Україні становив близько 32 млрд м³. Таким чином, у 2016 році як і в 2015 році Україна посіла сьоме місце серед країн Європи за вищезазначеним показником, поступившись Нідерландам (37 млрд м³), Туреччині (47 млрд м³), Франції (47 млрд м³), Італії (71 млрд м³), Великобританії (85 млрд м³) та Німеччині (86 млрд м³).

Так, у 2017 році було видобуто 19,42 млрд м³ товарного природного газу. При цьому, як видно із обсягів споживання за 2017 рік, то він покриває лише 70% обсягів кінцевого споживання.

При цьому у 2017 році обсяг імпорту природного газу збільшився на 27%, у порівнянні з 2016 роком, та становив 14,05 млрд м³. Як наслідок, за результатами 2017 року до газосховищ було закачано на 2,71 млрд м³ природного газу більше ніж відібрано в цей період. Весь обсяг імпорту природного газу у 2017 році, як і у 2016 році, надходив з країн Європейського Союзу.

Реформування ринку природного газу в 2017 році

Щодо реформування ринку природного газу, то необхідно зазначити, що впродовж 2017 року робота Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, була направлена на подальший розвиток та сталі функціонування ринку природного газу, а також удосконалення нормативно-правових актів, що регулюють відносини між суб'єктами на ринку природного газу, здійснення заходів, направлених на ефективне функціонування лібералізованого внутрішнього ринку природного газу.

Також зазначимо, що з метою переходу до розрахунків за спожитий природний газ з об'ємів виражених у метрах кубічних до обсягів виражених у енер-

гетичних одиницях, Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, було прийнято постанову від 26.01.2017 року № 84 "Про затвердження Змін до деяких постанов НКРЕКП щодо запровадження на ринку природного газу використання одиниць енергії".

Зазначеною постановою передбачено доповнення Кодексу газотранспортної системи та Кодексу газорозподільних систем положеннями щодо порядку перерахунку об'єму природного газу в його обсяг, визначений в одиницях енергії, в результаті чого споживачам природного газу у платіжних документах почала надаватися інформація про обсяг спожитого природного газу, у тому числі, в енергетичних одиницях.

Таке інформування споживачів у платіжних документах надає можливість абонентам оцінювати власне газоспоживання у порівнянні з користуванням електричною енергією і обирати найбільш прийнятний та економічно вигідний ресурс для забезпечення своїх потреб.

Крім цього, як видно з аналізу змін до законодавства, то Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, з метою удосконалення Кодексу газотранспортної системи, а також забезпечення ефективного функціонування ринку природного газу, було прийнято постанову про затвердження змін до зазначеного Кодексу, що сприяло оптимізації взаємодії між оператором газотранспортної системи та газовидобувними підприємствами щодо доступу до газотранспортної системи, зокрема у частині створення однієї віртуальної точки входу до газотранспортної системи від суміжного газовидобувного підприємства, в яку об'єднує всі його фізичні точки входу [7].

У зв'язку із мінімальними ризиками оператора газотранспортної системи при наданні послуг транспортування, було прийнято рішення щодо скасування на деяких точках вимоги до замовників послуг транспортування надавати оператору газотранспортної системи фінансове забезпечення щодо послуг балансування системи.

Водночас з метою зменшення ризиків зловживань оператора газотранспортної системи своїм монопольним становищем, зазначена постанова

містить норми щодо удосконалення вимог до банківських гарантій, яка надається замовником послуг транспортування.

Крім того, з метою імplementації положень Кодексу мереж ЄС з питань балансування газу в газотранспортних системах (Регламент комісії (ЄС) № 312/2014 від 26.03.14) (далі — Регламент ЄС № 312), який є частиною стандартних правил роботи на європейських ринках природного газу, постановою НКРЕКП від 27.12.2017 № 1437 було внесено зміни до Кодексу газотранспортної системи, Кодексу газорозподільних систем, Кодексу газосховищ, Правил постачання природного газу, Типового договору транспортування природного газу, Типового договору розподілу природного газу, Типового договору зберігання (закачування, відбору) природного газу, Типового договору постачання природного газу постачальником "останньої надії", зокрема, у частині надання номінації/ре-номінації, здійснення алокації, врегулювання замовниками послуг транспортування небалансів, надання фінансового забезпечення оператору газотранспортної системи тощо.

Зазначені зміни, також, направлені на врегулювання відносин між суб'єктами ринку природного газу під час їх взаємодії в рамках функціонування інформаційної платформи оператора газотранспортної системи, що забезпечує рівні умови діяльності для всіх постачальників природного газу, а також передбачає чітку процедуру зміни постачальника споживачем, що в свою чергу робить ринок природного газу більш гнучким та створює ринкові механізми визначення ціни на природний газ.

Враховуючи вищевикладене, на сьогодні Україна впроваджує положення Закону "Про ринок природного газу", який був прийнятий з урахуванням європейського законодавства [4].

Газотранспортна система, газорозподільна система та газосховища України.

Основною складовою газотранспортної системи є мережа магістральних газопроводів та газопроводів-відгалужень, що являє собою єдиний технологічний комплекс, який працює в безперервному робочому режимі. Загальна довжина газопроводів, які експлуатує оператор ГТС, становить 38,55 тис. км, у тому числі магістральних газопроводів — 22,16 тис. км і газопроводів-відгалужень — 16,39 тис. км. Кількість газорозподільних станцій складає 1455.

Парк газоперекачувальних агрегатів оператора ГТС налічує 702 одиниці, у тому числі з газотурбінним приводом — 448, з електроприводом — 158, газомотокомпресорів — 96, загальною потужністю 5440 МВт. Вони розміщені на 72 компресорних станціях, у складі яких знаходиться 108 компресорних цехів.

Що стосується газорозподільних систем, які є на балансі (в обслуговуванні) операторів ГРМ, станом на кінець 2017 року їх протяжність складала 292 тис. км, з них високого тиску — 48 тис. км, середнього тиску — 120 тис. км, низького тиску — 124 тис. км.

Експлуатація застарілих мереж супроводжується високими виробничо-технологічними витратами та нормованими втратами газу в газорозподільних системах (далі — ВТВ).

За інформацією ліцензіатів, фактичні обсяги ВТВ оператора ГТС та операторів ГРМ за 2017 рік становили 3,10 млрд м³, що на 20% більше ніж у 2016 році (2,57 млрд м³).

У свою чергу, обсяги ВТВ оператора ГТС (ПАТ "Укртрансгаз") у 2017 році збільшились порівняно з попереднім роком на 32%, що, в основному, пов'язано зі збільшенням обсягів транзиту природного газу територією України. Разом з тим, обсяги ВТВ операторів ГРМ за той самий період знизились на 2%.

Крім цього, сьогодні на ринку природного газу України функціонує 12 підземних сховищ газу, два з яких створені на базі водоносних структур, а решта — на базі виснажених газових родовищ, загальна активна місткість яких у 2017 році становила 31 млрд м³. Найбільшим газосховищем є ПСГ "Більче-Волиця" — 17,05 млрд м³ (55,09% від загального максимального обсягу зберігання (проектна потужність)).

На кінець року зберігання, який тривав з 01 квітня 2016 року по 31 березня 2017 року, рівень заповнення газосховищ України становив 28%. Максимальна (проектна) потужність закачування газу до газосховищ становила 252 млн м³/добу, а максимальна технічна (проектна) потужність відбору природного газу з газосховищ — 260 млн м³/добу.

Потужності українських газосховищ дозволяють забезпечувати безперебійне постачання природного газу та його надійний транзит територією України до країн Європи, створювати довгострокові страхові запаси природного газу на випадок виникнення надзвичайних ситуацій.

Враховуючи вищезазначене, для забезпечення надійного та безпечного функціонування газотранспортної системи, газорозподільної системи, а також газосховищ України відповідно до європейських стандартів необхідна повна модернізація газових мереж і обладнання, встановленого на них, що потребує залучення великих обсягів інвестицій.

ВИСНОВКИ

Удосконалення організаційної системи державного управління, зокрема державного регулювання, а також законодавчого забезпечення функціонування газової сфери України має забезпечити основні пріоритети, напрями та механізми здійснення довгострокової державної політики України в цій специфічній галузі економіки нашої країни.

У ході короткого дослідження аналітичних даних та актів законодавства в газовій сфері України визначено, що ринок природного газу в Україні в сучасних умовах потребує подальшого реформування для створення позитивного "клімату" залучення інвестицій в газову галузь, розвитку альтернативних джерел постачання природного газу, з метою забезпечення енергетичної безпеки нашої держави, підвищення якості надання послуг, зокрема, з метою задоволення інтересів споживачів.

У сучасних умовах державне регулювання газової сфери України — це дії держави направлені на забезпечення стабільної роботи єдиної газотранспортної си-

стеми при переході до нових моделей ринку природного газу, за наявності в зазначеній сфері економіки України значної долі приватного капіталу природних монополій, шляхом їх ефективного державного регулювання.

Одним із пріоритетних завдань НКРЕКП у подальшому повинен стати посилений захист прав та інтересів споживачів, що забезпечується, зокрема, встановленням додаткових вимог щодо моніторингу та регулювання якості послуг з постачання природного газу кінцевим споживачам, а також дієвий контроль за дотриманням цих вимог.

При цьому держава, зокрема у вигляді державного Регулятора, повинна забезпечити відповідне фінансування капітальних вкладень та інвестицій у відновлення газотранспортної системи, газорозподільної системи, газосховищ, а також запропонувати дієві механізми для стимулювання залучення реальних інвестицій в зазначену сферу.

Література:

1. European Principles for Public Administration // Sigma Papers. — Paris: OECD, 2009. — № 27. — С. 35—41.
2. Буцьо З.Ю. Аналіз основних напрямів розвитку паливно-енергетичної галузі (енергетичних стратегій, довгострокових прогнозів) провідних зарубіжних країн (ОЕСР, ЄС, Росія, США тощо) та їх уточнення в умовах кризи / З.Ю. Буцьо // Енергетика та електрифікація. — 2011. — № 1. — С. 3—31.
3. Державне регулювання економіки України: методологія, напрями, тенденції, проблеми / За ред. М.М. Якубовського. — К.: НДЕІ Міністерства економіки України, 2005. — 410 с.
4. Закон України "Про ринок природного газу".
5. Закон України "Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг";
6. Зінченко О. Паливно-енергетичний комплекс в Україні і країнах близького зарубіжжя: вихід з глухого кута / О. Зінченко // Урядовий кур'єр. — 2011. — № 57. — 27 березня. — С. 6—11.
7. Кодекс газотранспортної системи, затверджений постановою НКРЕКП від 30.09.2015 № 2493.
8. Кодекс газорозподільних систем, затверджений постановою НКРЕКП від 30.09.2015 № 2494.
9. Кодекс газосховищ, затверджений постановою НКРЕКП від 30.09.2015 № 2495.

10. Правила постачання природного газу, затверджені постановою НКРЕКП від 30.09.2015 № 2496.

References:

1. Sigma Papers (2009), "European Principles for Public Administration", Sigma Papers, vol. 27, pp. 35—41.
2. But's'o, Z.Yu. (2011), "Analysis of the main directions of development of the fuel and energy industry (energy strategies, long-term forecasts) of the leading foreign countries (OECD, EU, Russia, USA, etc.) and their refinement in the conditions of the crisis", Enerhetyka ta elektryfikatsiia, vol. 1, pp. 3—31.
3. Yakubovs'kyj, M.M. (2005), Derzhavne rehulivannia ekonomiky Ukrainy: metodolohiia, napriamy, tendentsii, problemy [State regulation of the Ukrainian economy: methodology, trends, trends, problems], NDEI Ministerstva ekonomiky Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "On the natural gas market", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/329-19> (Accessed 25 March 2018).
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2016), The Law of Ukraine "About the National Commission that carries out state regulation in the fields of energy and utilities", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1540-19> (Accessed 25 March 2018).
6. Zinchenko, O. (2011), "Fuel and energy complex in Ukraine and the countries of near-abroad: the way out of a deadlock", Uriadovyj kur'ier, vol. 57, 27 March, pp. 6—11.
7. National Commission for state regulation in the energy and utilities (2015), "Code of gas transportation system", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1378-15> (Accessed 25 March 2018).
8. National Commission for state regulation in the energy and utilities (2015), "Code of gas distribution systems", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1379-15> (Accessed 25 March 2018).
9. National Commission for state regulation in the energy and utilities (2015), "Code of gas storage", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1380-15> (Accessed 25 March 2018).
10. National Commission for state regulation in the energy and utilities (2015), "Rules of natural gas supply", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1382-15> (Accessed 25 March 2018).

Стаття надійшла до редакції 29.03.2018 р.

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!
— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦ ІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"